

АДМІНІСТРАТИВНЕ, ФІНАНСОВЕ, ПОДАТКОВЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/klj-2023-3.02>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Губанов Олег Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,

доцент кафедри службового та медичного права

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0002-5427-1821

Цю статтю присвячено аналізу нормативних змін та трансформацій інституту відповідальності публічних службовців в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. Визначено, що відповідальність публічних службовців в умовах боротьби України за власну незалежність та унітарність набуває особливо значної ролі і соціальної цінності та є стримуючим фактором балансу між владою і правами, свободами та інтересами приватних осіб у межах внутрішньої системи та правопорядку.

Проаналізовано, що найбільше змін було внесено до законодавства, що регулює порядок та підстави притягнення публічних службовців до кримінальної відповідальності. Особливу увагу зосереджено на нововведених нормах про заборону колабораційної діяльності та колабораціонізму як явища в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. З'ясовано, що Кримінальний кодекс України було доповнено також низкою інших положень, які встановлюють кримінальну відповідальність публічних службовців за, зокрема, пособництво державі-агресору, незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, а також у разі насильницького зникнення осіб. Особливу увагу приділено порядку виїзду за кордон публічними службовцями в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Окремо проаналізовано положення Закону України «Про запобігання корупції», до якого внесено зміни стосовно отримання подарунків та порядку декларування доходів. Також розглянуто підвищення ролі політичної відповідальності публічних службовців як особливого виду юридичної відповідальності, яка безпосередньо впливає на ідеологічний складник суспільно-політичного життя країни в умовах протистояння ворогу. Зокрема, відзначено роль законодавчих обмежень, що стосуються діяльності проросійських політичних партій.

Зроблено висновки про позитивну активізацію законотворчої діяльності, позитивну динаміку змін інституту юридичної відповідальності публічних службовців, їхню відповідність потребам воєнного стану та вплив на формування довіри громадськості до інститутів влади, що особливо важливо у сучасних важких умовах боротьби за незалежність та унітарність України.

Ключові слова: юридична відповідальність, публічна служба, публічний службовець, кримінальна відповідальність публічних службовців, публічно-правова відповідальність, конституційна відповідальність.

Hubanov Oleh. Transformation of the responsibility of public servants of Ukraine under the conditions of the legal regime of martial law

This article is devoted to the analysis of normative changes and transformations of the institution of responsibility of public servants under the conditions of the special legal regime of martial law. It was determined that the responsibility of public servants in the conditions of Ukraine's struggle for its own independence and unitarity acquires a particularly significant role and social

value and is a restraining factor in the balance between power and the rights, freedoms, and interests of private individuals within the internal system and legal order.

It was analyzed that the most changes were made to the legislation regulating the procedure and legal basis for bringing public officials to criminal responsibility. Particular attention is focused on the newly introduced regulations on the prohibition of collaborative activities and collaborationism as a phenomenon in the conditions of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. It was found that the Criminal Code of Ukraine was also supplemented with a number of other provisions that establish the criminal responsibility of public officials for, in particular, aiding the aggressor state, illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free assistance, as well as in the case of enforced disappearance of persons. Special attention is paid to the procedure for public servants to travel abroad under the conditions of the legal regime of martial law.

The provisions of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", to which amendments were made regarding the receipt of gifts and the procedure for declaring income, were analyzed separately. Also considered is the increase in the role of political responsibility of public officials, as a special type of legal responsibility that directly affects the ideological component of the country's social and political life in conditions of confrontation with the enemy. In particular, the role of legislative restrictions on the activities of pro-Russian political parties was noted.

Conclusions were made about the positive intensification of law-making activity, the positive dynamics of changes in the institution of legal responsibility of public servants, their compliance with the needs of martial law and the impact on the formation of public trust in government institutions, which is especially important in today's difficult conditions of the struggle for independence and unitary Ukraine.

Key words: legal responsibility, public service, public servant, criminal responsibility of public servants, public legal responsibility, constitutional responsibility.

Постановка проблеми. Рівень ефективності діяльності публічної служби перебуває у прямій залежності від тих змін, які відбуваються у суспільному просторі країни. Безперервні реформаційні процеси у державі, введення воєнного стану, зміни у соціально-політичному житті та інші об'єктивні фактори безпосередньо впливають на діяльність суб'єктів публічної служби. Своєю чергою інститут відповідальності зазначених суб'єктів залишається невід'ємною складовою частиною їхнього правового статусу, що підтверджується положеннями низки актів ЄС, зокрема і Рекомендацією № R (2000) 6 Комітету міністрів Ради Європи від 24 лютого 2000 року [1].

Разом із тим активізація євроінтеграційних процесів, завершення необхідних законодавчих змін для набуття Україною статусу члена Європейського співтовариства формують основу для трансформаційних змін у системі функціонування публічної служби, а воєнний стан, введений однойменним Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, заклав основу для запровадження інстру-

ментарію додаткового контролю за дотриманням публічними службовцями засад верховенства права, професійності їхньої діяльності та служіння українському суспільству [2].

Відповідальність публічних службовців в умовах боротьби України за власну незалежність та унітарність набуває особливо значної ролі та, що найголовніше, соціальної цінності, оскільки, утримуючи баланс між владою та правами, свободами та інтересами приватних осіб у межах внутрішньої системи та правопорядку, держава спроможна в єдності досягти поставлених цілей на міждержавному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики та особливостей юридичної відповідальності публічних службовців присвячували увагу такі вчені-правники, як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, О.А. Банчук, Н.М. Батанова, Д.Н. Бахрах, В.М. Бевзенко, І.А. Безклубий, А.І. Берлач, В.П. Битяк, О.М. Болсунова, С.В. Бобровник, М.Й. Вільгушинський, В.А. Головка, І.П. Голосніченко, А.І. Денисов, Є.В. Додін, В.С. Журавський, О.А. Заярний, Р.Я. Заяць, В.В. Зуй, І.О. Ієрусалі-

мова, М.І. Козюбра, Н.П. Капітаненко, Є.Є. Колесников, І.Б. Коліушко, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Д.М. Лук'янець, І.В. Мінаєва, В.І. Олефір, О.І. Остапенко, Н.М. Оніщенко, С.П. Погребняк, Ю.Л. Панейко, С.В. Петков, А.В. Петришин, Н.О. Рунова, В.М. Селіванов, В.О. Серьогін, К.В. Степаненко, Б.А. Стародубський, Ю.П. Сурмін, Г.С. Тимчик, В.М. Торяник, М.В. Удод, Н.В. Янюк та інші.

Проте дослідження трансформації інституту відповідальності публічних службовців в умовах воєнного стану не набуло значного поширення, що формує підстави для необхідності проведення такого дослідження в межах цієї роботи.

Метою статті є дослідження нововведень у чинне нормативно-правове регулювання інституту юридичної відповідальності публічних службовців під час дії правового режиму воєнного стану, визначення особливостей такої юридичної відповідальності та її формально-юридичний аналіз.

Науковою новизною публікації є правовий та нормативний аналіз внесених змін у чинне нормативно-правове регулювання, а також нових прийнятих нормативно-правових актів під час дії особливого правового режиму воєнного стану внаслідок збройної широкомасштабної агресії проти України, які регулюють питання притягнення публічних службовців до юридичної відповідальності.

Методи дослідження. Методологія цього дослідження передбачає комплексний підхід у використанні як загальнонаукових методів пізнання, таких як аналіз, індукція, узагальнення, так і спеціально-юридичних, серед яких – метод порівняльно-правовий, формально-юридичний, догматичний, метод інтерпретації. Застосування перелічених методів сприяло досягненню поставленої автором мети.

Виклад основного матеріалу. Статтю 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року (далі – Закон) передбачено, що у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Пре-

зидента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність [3]. Таке положення гарантує функціонування держави та механізму реалізації прав, свобод та інтересів приватних осіб через заборону припинення повноважень зазначених суб'єктів публічної служби. Водночас продовження функціонування та покладення додаткових обов'язків на перелічені суб'єкти, посилення їхньої соціальної відповідальності перед громадянами України забезпечує безперервність процесу правотворчості та правозастосування, які не обійшли стороною і інститут відповідальності публічних службовців.

Насамперед варто зазначити, що публічна служба в умовах дії правового режиму воєнного стану продовжує функціонувати в межах існування гарантій законності, передбачених положенням статті 19 Закону, до яких належать заборона внесення змін до Конституції України, змін до Конституції Автономної Республіки Крим, проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування, проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, проведення страйків, масових зібрань та акцій.

Відповідно до положення статті 4 Закону на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації [3]. Відповідні двадцять п'ять

військових адміністрацій було утворено Указом Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 року «Про утворення військових адміністрацій» [4].

Таким чином, правовий режим воєнного стану є причиною інституційних змін у державному владному апараті. Натомість внесення змін до чинного законодавства, в тому числі тих, які регулюють інститут відповідальності суб'єктів публічної служби, стало новим викликом та етапом розвитку вітчизняної законодавчої системи.

Активна робота законодавця та співпраця і взаємодія інститутів влади у перші дні війни стала підставою для прийняття до розгляду законопроекту, що встановлює кримінальну відповідальність за колабораціонізм. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» № 2107-IX від 3 березня 2022 року вітчизняне законодавство поповнилось новим визначенням – «колабораційна діяльність» [5], а Кримінальний кодекс України було доповнено новою однойменною статтею 111-1. Особливої уваги під час аналізу цієї статті варто приділити пункту 2, яким встановлено кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої за добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора [6].

Ще одним важливим актом, який встановлює кримінальну відповідальність за можливі протиправні дії публічних службовців в умовах дії правового режиму воєнного стану, є Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності

за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» № 2198-IX від 14 квітня 2022 року [7], яким Кримінальний кодекс було доповнено статтею 111-2, що передбачає кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору, яке може полягати у реалізації чи підтримці рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Законом № 2155-IX Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 201-2, частиною другою якої встановлюється кримінальна відповідальність службових осіб за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, що формує нові межі недопустимої поведінки публічних службовців під час дії воєнного стану у країні [8].

Ще одним вартим уваги прикладом розширення підстав для притягнення до кримінальної відповідальності публічних службовців є доповнення статтею 146-1 Кримінального кодексу України злочином «Насильницьке зникнення», об'єктивна сторона якого полягає у арешті, затриманні, викраденні або позбавленні волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затриманні, викраденні або позбавленні волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування або видання наказу або розпорядження про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, або невжиття керівником, якому стало відомо про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, його підлеглими заходів для їх припинення та повідомлення компетентних органів про злочин [6].

Очевидно, що насамперед фіксування в кримінальному законі такого злочину спрямоване на особливого суб'єкта – представника іноземної держави, проте законодавець передбачає можливість для застосування кримінального стягнення і до вітчизняного представника держави.

Варто відзначити, що перелічені внесені зміни є позитивною та оперативною реакцією держави на правопорушення, суб'єктами вчинення яких є публічні службовці. Те, що такі зміни було прийнято безпосередньо під час дії спеціального правового режиму, демонструє гнучкість та динаміку суспільних відносин, а також неможливість абсолютної нормативної визначеності в правовій системі будь-якої країни.

Вагоме місце у системі трансформації відповідальності публічних службовців посідає посилення контролю за їх фактичним місцем перебування, що створює основи для гарантії безперервної роботи публічної служби в надскладний для країни час. Так, наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України № 440 від 12 квітня 2022 року «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану» пунктом 3 встановлено можливість застосування до державних службовців дисциплінарної відповідальності за перебування державного службовця або працівника державного органу в робочий час в Україні поза межами робочого місця без рішення керівника державної служби, зазначеного в пункті 1 цієї постанови, або за кордоном, крім перебування у службовому відрядженні, оформленому в установленому порядку [9]. Додатково заходи посилення контролю за перебуванням державних службовців на території України встановлюються Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до правил перетинання державного кордону» № 69 від 27 січня 2023 року. Так, змінами до Правил перетинання державного кордону громадянами України передбачено обмеження, що стосується переліку державних службовців (варто

відзначити досить розширеного), яким заборонено перетин кордону України без достатніх на те підстав, які своєю чергою є виключними [10].

Що стосується адміністративної відповідальності публічних службовців у період дії правового режиму воєнного стану, то змін до глави 13-А, яка регулює підстави притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, протягом 2022–2023 років не вносилося. Натомість було внесено зміни Законом України № 2381 від 8 липня 2022 року «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» до прикінцевих положень Закону України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14 жовтня 2014 року, доповнивши його пунктами 2-3–2-10 [11]. Так, наприклад, пунктом 2-3 знято обмеження щодо відповідності подарунків загально визнаним уявленням про гостинність та обмеження щодо вартості подарунків, встановлені частиною другою статті 23 Закону «Про запобігання корупції», у разі вчинення визначеного переліку дій. Іншими пунктами внесено зміни до порядку декларування доходів та змісту необхідної інформації в деклараціях уповноважених осіб на період дії воєнного стану. Особливої уваги заслуговує пункт 2–7, яким встановлено, що суб'єкт декларування зобов'язаний подати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, кінцевий строк подання якої припадає на період дії воєнного стану, протягом дев'яноста календарних днів з дня його припинення чи скасування. Зазначене безпосередньо впливає на можливість притягнення суб'єктів публічної служби до адміністративної відповідальності.

Аналіз цивільного законодавства на предмет внесених змін на період дії воєнного стану стосовно відповідальності публічних службовців не приводить до позитивних результатів, так само як і аналіз положень Закону України «Про

державну службу» в частині, що регулює матеріальну та дисциплінарну відповідальність, що підтверджує стабільність нормативного забезпечення такої сфери відносин.

Широкомасштабна агресія проти України стала причиною зміни політичних процесів, тому окремо варто зупинитись на політичній відповідальності публічних службовців, яка у системі юридичної відповідальності досліджуваних суб'єктів посідає окреме місце. Посилення ролі політичної відповідальності справляє безпосередній вплив на правовий статус публічних службовців, а всі вище перелічені зміни в чинному законодавстві мають політичний складник. З огляду на необхідність та об'єктивну потребу ідеологічної боротьби з ворогом законодавцем було прийнято Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» № 2265-IX від 22 травня 2022 року, яким передбачено визначення пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України та дії та її пряму заборону, а також відповідальність фізичних та (або) юридичних осіб, посадових осіб юридичних осіб, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування відповідно до закону [12]. Додатково Законом України № 2243-IX від 18 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» було остаточно заборонено діяльність проросійських політичних партій, що заклало основи для подальшого

демократичного та Європо-орієнтованого розвитку України [13].

Висновки. Отже, інститут відповідальності публічних службовців зазнав трансформаційних змін під час дії правового режиму воєнного стану. Консолідація влади, посилення суспільних очікувань від результативності діяльності публічних службовців, активна участь громадськості у суспільно-політичному житті країни вплинули на активізацію діяльності законодавця, який прийняв рекордну кількість актів за 2022 рік. Основними сферами змін стала кримінальна відповідальність публічних службовців за вчинені ними кримінальні правопорушення, пов'язані з охороною національної безпеки та порядку, охороною конституційного ладу. Важливим стало визнання кримінальним злочином колабораційної діяльності, а також запровадження кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору. Окремо було обмежено право публічних службовців на перебування за кордоном під час дії правового режиму воєнного стану, що є вкрай важливим та позитивним досягненням законодавця.

Ідеологічний складник діяльності публічних службовців також не залишився поза увагою, так, не стверджуючи, що наведені далі обмеження є безпосередньо заходами відповідальності, але точно є такими, що впливають на підстави притягнення публічних службовців до юридичної (публічно-правової та конституційної) відповідальності, було обмежено діяльність проросійських партій на території України та введено заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рекомендація № R (2000) 6 Комітету міністрів Ради Європи про статус державних службовців від 24 лютого 2000 року. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rekomendatsii-parlamentskoj-asamblei-ta-komitetu-ministriv-radi-evropi> (дата звернення: 29.03.2023).
2. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 29.03.2023).

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 30.03.2023).

4. Указ Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 року «Про утворення військових адміністрацій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 29.03.2023).

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» № 2107-IX від 3 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (дата звернення: 04.04.2023).

6. Кримінальний кодекс України : Закон № 2341-III від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.04.2023).

7. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» № 2198-IX від 14 квітня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

8. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» № 2155-IX від 24 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 07.04.2023).

9. Постанова Кабінету Міністрів України № 440 від 12 квітня 2022 року «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-p#Text> (дата звернення: 14.04.2023).

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до правил перетинання державного кордону» № 69 від 27 січня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-vnesennia-zmin-do-pravyl-peretynannia-derzhavnoho-kordonu-hromadianamy-s69-270123> (дата звернення: 14.04.2023).

11. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» № 2381 від 8 липня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

12. Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» № 2265-IX від 22 травня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

13. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» № 2243-IX від 18 травня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

REFERENCES:

1. Recommendation No. R (2000) 6 of the Committee of Ministers to member States on the status of civil servants. Retrieved from: <https://minjust.gov.ua/m/rekomendatsii-parlamentskoi-asamblei-ta-komitetu-ministriv-radi-evropi> [in Ukrainian].

2. Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 of February 24, 2022 "On the Introduction of Martial Law in Ukraine". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].

3. Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" No. 389-VIII of March 12, 2015. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].

4. Decree of the President of Ukraine No. 68/2022 of February 24, 2022 "On the Formation of Military Administrations". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> [in Ukrainian].

5. Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Ensuring Liability of Persons Who Carried Out Collaborative Activities" No. 2107-IX of March 3, 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> [in Ukrainian].

6. Criminal Code of Ukraine: Law No. 2341-III of April 5, 2001. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

7. Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine on Improving Responsibility for Collaborative Activities and Features of the Application of Preventive Measures for Crimes Against the Basics of National and Public Security" No. 2198-IX of April 14, 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text> [in Ukrainian].

8. Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine Regarding Liability for Illegal Use of Humanitarian Aid" No. 2155-IX of March 24, 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> [in Ukrainian].

9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 440 of April 12, 2022 "Some issues of organizing the work of civil servants and employees of state bodies during martial law". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-n#Text> [in Ukrainian].

10. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Amendments to the Rules for Crossing the State Border" No. 69 of January 27, 2023. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/provnesennia-zmin-do-pravyl-peretynannia-derzhavnoho-kordonu-hromadianamy-s69-270123> [in Ukrainian].

11. Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" regarding the peculiarities of the application of legislation in the field of prevention of corruption under martial law" No. 2381 of July 8, 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text> [in Ukrainian].

12. Law of Ukraine "On the prohibition of propaganda of the Russian Nazi totalitarian regime, armed aggression of the Russian Federation as a terrorist state against Ukraine, symbols of the military invasion of the Russian Nazi totalitarian regime in Ukraine" No. 2265-IX of May 22, 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> [in Ukrainian].

13. Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Prohibition of Political Parties" No. 2243-IX of May 18, 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#Text> [in Ukrainian].